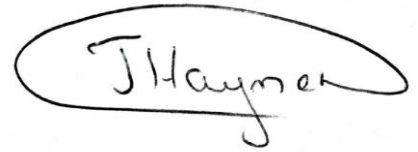

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУМЕНКО ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.81

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ
ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ
У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Запоріжжя – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент
ЮЗІКОВА Наталія Семенівна,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
професор кафедри адміністративного
і кримінального права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
БАБЕНКО Андрій Миколайович,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права
та кримінології;

кандидат юридичних наук, доцент
СТОМАТОВ Едуард Григорович,
Комунарський районний суд, м. Запоріжжя,
голова.

Захист відбудеться «27» квітня 2021 р. о 09⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.07 Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «26» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Гороховська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Органи прокуратури України посідають особливе місце в системі органів державної влади, що зумовлено їх функціями, завданнями та глобальним характером впливу на діяльність усієї правоохоронної системи, їх координуючою роллю, найвищим рівнем відповідальності перед суспільством за результати діяльності як правоохоронної, так і судової системи, стан захисту прав і свобод людини, громадянина, усіх установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності. Саме тому найбільший тягар відповідальності за ефективність розслідування, підтримання публічного обвинувачення щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності несе прокурор. Саме на прокуратуру покладено конституційну функцію з підтримання публічного обвинувачення, і саме від прокурорів залежать ефективність боротьби з корупцією в Україні, її інвестиційна привабливість, міжнародний імідж. Жоден інтернаціональний інвестор не вкляде гроші в країну, яка посідає останні місця в рейтингу боротьби з корупцією, яка не має суворих обвинувальних вироків суду щодо чиновників. Так, тільки в 2020 р. внаслідок вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності було заподіяно моральної та матеріальної шкоди на суму 34 905 804 (56 062 840 грн в 2019 р.), у тому числі фізичним особам 1 513 828 (6 773 826 грн в 2019 р.).¹

Водночас після позбавлення прокуратури у 2009–2020 рр. повноважень щодо проведення перевірок у порядку правозахисної діяльності, позбавлення прокурора заходів прокурорського реагування, таких як протест, подання, припис та інших обмежень, актуалізувалося питання про ефективне здійснення прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері службової діяльності. Ця проблема, як і потреба в стабілізації роботи правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в умовах докорінного реформування правоохоронної та судової систем, актуалізується внаслідок нестабільної економічної й політичної ситуації в державі, втрати довіри суспільства до правоохоронної та судової систем і загалом до органів державної влади. За таких обставин на сучасному етапі реформування (розвитку) правоохоронної та судової систем постає науково-практичне завдання визначення серед складових діяльності органів прокуратури основних засад, способів, методів, принципів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, координації правоохоронних органів у превентивній діяльності та їх комплексного аналізу.

---

¹ Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2019 та 2020 рр. (Форма № 1-к).

Варто зазначити, що кримінально-правові та кримінологічні проблеми запобігання злочинності з боку правоохоронних органів, інших суспільних інституцій традиційно привертають увагу науковців. Особливий інтерес становлять праці таких вітчизняних та закордонних учених, як: П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, А. М. Бабенко, Д. О. Балобанова, В. І. Борисов, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, О. О. Житний, К. П. Задоя, А. К. Квіцинія, В. Ф. Кириченко, В. М. Киричко, Т. В. Корнякова, О. В. Кришевич, М. Д. Лисов, О. К. Марін, П. С. Матишевський, І. Є. Мезенцева, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, В. О. Навроцький, О. П. Рябчинська, В. І. Осадчий, М. І. Панов, Ю. А. Пономаренко, А. В. Савченко, О. Б. Сахаров, О. Я. Светлов, Т. І. Слуцька, В. В. Сташис, А. А. Стрижевська, Є. Г. Стоматов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Г. Хашев, П. В. Хряпінський, В. В. Шаблистий, Н. С. Юзікова.

Серед сучасних українських монографічних досліджень варто відзначити праці, присвячені запобіганню корупції та окремим кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, Т. Є. Дунаєвої «Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання службовій недбалості» (2012), О. Ю. Бусол «Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії» (2015), Д. Г. Михайленка «Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи» (2017), О. І. Гузоватого, О. О. Титаренко «Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення в Україні та деяких зарубіжних країнах» (2018), С. В. Рак «Кримінальна відповідальність за службову недбалість» (2019).

Окремим аспектам діяльності прокуратури в запобіганні злочинності приділено увагу в дисертаціях С. С. Мірошниченко «Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередження організованої злочинності» (2007), Т. В. Корнякова «Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довікля» (2011), О. В. Хорсуненко «Прокуратура України та країн-членів Європейського союзу: порівняльне дослідження» (2019).

Попри значний внесок авторів у вивчення проблеми службової злочинності, недостатньо розробленими на сьогодні є низка інших важливих аспектів, наукове осмислення та практичне вирішення яких сприятиме реалізації єдиного підходу до з'ясування й наукового осмислення детермінації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Зокрема, це визначення організаційної структури правоохоронних органів, що запобігають кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, визначення категорій кримінальних правопорушень, які будуть підслідні тому чи іншому органу залежно від кримінологічних характеристик, визначення ефективності чинних норм закону про кримінальну відповідальність, кримінально-процесуальних норм та ролі органів прокуратури в здійсненні

прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень вказаної категорії та в загальнодержавній координації процесу детермінації службової злочинності.

Окреслене вище зумовлює необхідність здійснення відповідного комплексного наукового дослідження діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що й визначило вибір теми дисертації, її мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження відповідає основним напрямам реалізації Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 № 501/2015), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. (схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015) та Закону України «Про прокуратуру», Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» № 113-ІХ.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Дослідження теоретичних та прикладних проблем у кримінально-правовій, кримінологічній, адміністративно-правовій, кримінально-виконавчій, фінансово-правовій галузях права» (номер державної реєстрації 0119U100866), відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» від 07.09.2011 № 942 та Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016.

Тема дисертації затверджена вченою радою Дніпропетровського національного університету (протокол № 6 від 18.12.2014).

Мета й задачі дослідження. *Метою дослідження є* теоретичне обґрунтування нормативного забезпечення та практичної реалізації кримінологічних засад діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності й вироблення пропозицій щодо вдосконалення останньої.

Досягнення поставленої мети дослідження зумовило постановку та вирішення таких *завдань*:

- розглянути службову діяльність як об'єкт кримінально-правової охорони;
- дослідити генезу та сучасний стан нормативно-правового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності;
- охарактеризувати підстави й принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності;

– вивчити досвід запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в інших країнах;

– охарактеризувати сучасний стан і тенденції злочинності у сфері службової діяльності;

– визначити основні детермінанти кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та розкрити ступінь їх впливу;

– визначити роль органів прокуратури в системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та з'ясувати критерії оцінювання їх ефективності;

– виокремити основні напрями запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності;

– з'ясувати принципи та стратегічні напрями державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності;

– обґрунтувати сучасні шляхи запобігання окремим видам кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності органами прокуратури.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією органами прокуратури своїх повноважень щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Предметом дослідження є діяльність органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Методи дослідження. Методи дослідження обрано з урахуванням поставленої мети, визначених завдань, об'єкта й предмета. Загальнонауковою методологічною базою дослідження став *діалектичний метод* наукового пізнання, що надав змогу сформуванню комплексного уявлення про діяльність органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності. У роботі використано такі наукові методи пізнання: *логіко-семантичний* – для вдосконалення понятійного апарату (підрозділи 1.1, 1.3, 2.2); *історико-правовий* – для здійснення ретроспективного аналізу діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (підрозділ 1.2); *соціологічний і статистичний* – для формування та обробки масиву емпіричної інформації щодо показників злочинності службових осіб, характеристики особи службового злочинця (підрозділ 2.1); *системно-структурний* – для формування й обґрунтування підходу до причинного комплексу злочинності службових осіб (підрозділ 3.1); *функціональний* – для виокремлення проблемних аспектів діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та формування шляхів удосконалення її діяльності (підрозділи 2.3, 3.1); *формально-юридичний* – для визначення логічної обґрунтованості та відповідності побудови правових норм, юридичних конструкцій кримінального права законам і правилам формальної логіки (усі розділи роботи);

порівняльний (компаративістський) – для аналізу досвіду зарубіжних країн (підрозділ 1.4).

Емпіричну основу дослідження становлять узагальнені дані, отримані під час аналізу статистичних показників Державної служби статистики України за 2010–2019 рр.; Генеральної прокуратури за 2010–2019 рр.; офіційні дані Верховного Суду, Міністерства внутрішніх справ України; Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Державного бюро розслідувань, відомості Уповноваженого Верховної Ради з прав людини; 24 програмних документи органів влади та місцевого самоврядування у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській областях; а також результати узагальнення проведеного анкетування 70 слідчих та оперативних працівників Національної поліції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням діяльності органів прокуратури в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, в якому запропоновано вирішення конкретного наукового завдання щодо вдосконалення запобіжної функції органів прокуратури, виокремлено підходи до визначення критеріїв оцінювання ефективності такої діяльності та розроблено конкретні заходи щодо її підвищення. До найсуттєвіших результатів дослідження, що зумовлюють його наукову новизну, належать такі:

вперше:

– диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності, які згруповано так: 1) історичні; 2) територіальні; 3) соціально-демографічні; 4) економічні; 5) соціально-психологічні; 6) організаційно-правові; 7) законодавчі;

– запропоновано критеріями оцінювання ефективності діяльності щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності вважати: 1) організаційно-управлінське забезпечення превентивної діяльності; 2) якісний склад та коло повноважень залучених осіб; 3) мету превентивного впливу; 4) ступінь досягнення мети превентивного впливу щодо запобігання службовій злочинності; 5) пріоритетність засобів і методів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності; 6) стійкість отриманого запланованого результату та ставлення суспільства до результатів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності;

удосконалено:

– підходи до розуміння підстави й принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності;

– наукову позицію щодо особливостей участі органів прокуратури України в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, збереження досвіду та традицій, професійних зв'язків різних суб'єктів щодо запобігання службовій злочинності;

– зміст кримінологічної характеристики службової злочинності з урахуванням показників її сучасного стану, рівня, структури, динаміки шляхом включення таких складових, як: соціальна природа, підстава криміналізації, історична зумовленість тощо;

– елементи кримінологічної та деліктологічної характеристики осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності;

– принципи та стратегічні напрями державної політики щодо запобігання службовій злочинності й наголошено на необхідності регулярного моніторингу з боку правоохоронних та контролюючих органів, а також Національного агентства з питань запобігання корупції службової злочинності для своєчасного запровадження відповідних превентивних заходів;

набуло подальшого розвитку:

– систематизація наукових теорій вітчизняних та зарубіжних учених щодо провідної ролі прокуратури в системі запобігання службовій злочинності, яка має значні для суспільства та держави цілі й завдання, реалізується за певними напрямками, у визначених формах і в співпраці з іншими суб'єктами, які диференціюються залежно від їх компетенції;

– підходи до використання здобутків превентивної практики інших країн у процесі організаційно-правового вдосконалення прокурорського нагляду та координації загальнодержавних заходів із запобігання службовій злочинності в Україні;

– визначення концептуальних засад запобігання органами прокуратури службовій злочинності на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження впроваджені як рекомендації:

– у *законодавчій діяльності* – під час формулювання пропозицій щодо внесення змін до кримінального законодавства в частині відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та інших напрямів формування державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності;

– у *правозастосовній діяльності* органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (акт впровадження Дніпропетровської обласної прокуратури від 21.12.2020);

– у *науковій роботі* – для подальших наукових розробок кримінологічної характеристики та засад запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (акт впровадження

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 23.12.2020);

– в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право» та «Кримінологія».

Особистий внесок здобувача. Положення, які викладені в дисертації та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права» (м. Одеса, 2011 р.); «Становлення та розвиток юридичної освіти у Національному авіаційному університеті» (м. Київ, 2013 р.); «Юридична наука і практика: виклики часу» (м. Київ, 2015 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження викладено в 10 друкованих працях, з них: 6 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному науковому виданні (Польща), 3 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, з них основний текст – 180 сторінок. Список використаних джерел включає 252 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади кримінологічного дослідження кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності» містить чотири підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Службова діяльність як об'єкт кримінально-правової охорони»* сформульовано авторське визначення об'єктів кримінально-правової охорони кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, а саме: такими об'єктами є суспільні відносини, які регулюють нормальну службу, посадову, публічну та професійну діяльність у всіх гілках влади, між громадянами у відносинах з органами державної влади та на підприємствах незалежно від організаційно-правової форми.

Наголошено на недоцільності відокремлення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності від кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності та надання публічних послуг, як у кримінологічному сенсі, так і в сенсі визначення поняття

«службова особа», побудови санкцій за вказані групи кримінальних правопорушень.

Проаналізовано рівень суспільної небезпеки кримінальних правопорушень у сфері службової, професійної діяльності та діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Сформульовано критичне ставлення до визначення поняття «кримінальне правопорушення у сфері корупції», запропоновано розширити список таких правопорушень. Визначено основні групи кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, їх кримінологічні характеристики.

Проаналізовано норми КК України, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, що вчиняються під час виконання службових, владних чи професійних повноважень. Запропоновано диференціювати різновиди службової діяльності як об'єкти кримінально-правової охорони на загальні та спеціальні.

У підрозділі 1.2 *«Генеza та сучасний стан нормативно-правового забезпечення запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності»* систематизовано наукові теорії українських та зарубіжних учених, що обґрунтовують правову сутність запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності органами прокуратури.

Проаналізовано генезу діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, кодифіковані кримінальні й кримінально-процесуальні закони та низку нормативно-правових актів різних часів щодо запобігання службовій злочинності, визначено історичні причини й умови поширення останньої.

Продемонстровано, яким чином запобіжна діяльність органів прокуратури, зважаючи на надані в той чи інший час повноваження, впливала на формування та реалізацію державної політики боротьби зі злочинністю в той чи інший період розвитку держави й права, на розвиток відповідного законодавства. На підставі аналізу сучасних процесів реформування органів прокуратури в напрямі оновлення організаційних засад їх діяльності, фокусування на нагляді за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва та координації діяльності правоохоронних органів зроблено висновок про наявність на теперішній час потенційних передумов трансформації пострадянських, перехідних органів прокуратури України в органи прокуратури європейського зразка, спроможні ефективно запобігати злочинності у сфері службової діяльності.

У підрозділі 1.3 *«Підстави й принципи криміналізації посягань на службові інтереси»* розкрито підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності, такі як принцип правової визначеності, юридичної доцільності, послідовності, логічності, узгодженості структури правової норми, виключно законність підстав криміналізації чи

декриміналізації певних норм, внесення змін до кримінального закону. Вказано на недоліки наявних підходів законодавця до криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової та професійної діяльності, зокрема недопустимості їх вибірковості й політизації. Визначено основні мету та завдання криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності на сучасному етапі розвитку правової науки, створення ефективних кримінально-правих норм щодо захисту сфери службової діяльності, зниження рівня службової злочинності й забезпечення ефективності роботи всіх гілок влади. Також вказано на необхідність дотримання норм Конституції України, практики Європейського суду з прав людини та адміністративних процедур під час обговорення, ухвалення, взяття за основу й загалом законів про криміналізацію того чи іншого діяння.

У підрозділі 1.4 *«Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в інших країнах»* наведено матеріальні та процесуальні норми тих країн, які перебувають на вершині міжнародних рейтингів ефективності боротьби з корупцією й мають розвинуту економіку та найефективніший державний апарат, таких як США, Велика Британія, Польща, Франція, Німеччина, Швеція, Австрія, Чехія тощо. З-поміж різноманіття заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, що практикуються в цих країнах і довели свою ефективність, виокремлено та проаналізовано ті з них, які доцільно імплементувати в законодавство України.

Вивчено структуру, функції, законодавче підґрунтя діяльності прокуратур іноземних держав, в тому числі щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності. Виділено найбільш ефективні моделі прокуратур.

Розділ 2 «Теоретичні та прикладні проблеми запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Сучасний стан і тенденції злочинності у сфері службової діяльності»* вдосконалено зміст кримінологічної характеристики службової злочинності з урахуванням показників її сучасного стану, рівня, структури, динаміки; розкрито елементи кримінологічної та деліктологічної характеристики осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, у сучасних умовах; наголошено на необхідності регулярного моніторингу такої злочинності для своєчасного запровадження відповідних превентивних заходів.

З'ясовано думки респондентів щодо необхідності (потреби, вимушеності) давати службовцям неправомірну вигоду в ході аналізу даних: глобальної антикорупційної неурядової організації Transparency International щодо індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) в

Україні у 2015–2020 рр.; соціологічних опитувань, проведених неурядовими, незалежними організаціями щодо громадської думки з питань ефективності роботи правоохоронних органів, щодо корумпованості правоохоронців та службовців, сприйняття населенням України корупції, розміщених на офіційних сайтах МВС, СБУ, НАБУ, ДБР, НАЗК, Верховного суду, Офісу генерального прокурора, ДФС України. За результатами аналізу зроблено відповідні висновки щодо рівня поширення корупції та інших службових злочинів і їх тенденцій.

У підрозділі 2.2 *«Детермінанти злочинності у сфері службової діяльності»* визначено причини й умови, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, фактори, що впливають на зміну кримінологічних показників динаміки службової злочинності. Визначено види зв'язків у механізмі появи, відтворення, зміни службової злочинності. Надано характеристику особи службового злочинця.

Диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності, які згруповано так: 1) історичні (наприклад, практика так званого «годування» чиновників, тобто легалізоване хабарництво, яка діяла до XVII ст.); 2) територіальні (території, де розповсюджена традиція пропонування неправомірної вигоди, високий рівень корупції, території, куди висилалися злочинці); 3) соціально-демографічні (віддаленість від великих населених пунктів, низька густина населення); 4) економічні (політична та економічна криза в країні; низький матеріальний рівень життя службовця (його сім'ї); відсутність необхідного для утримання сім'ї стабільного заробітку); 5) соціально-психологічні (прагнення окремих службовців, осіб, що надають публічні послуги, до збагачення, утворення стійких корупційних об'єднань; широке висвітлення в засобах масової інформації способів і методів здійснення службових злочинів); 6) організаційно-правові (непрозорі адміністративні процедури, неякісна організація роботи, правова невизначеність, висока латентність службових злочинів; неефективна робота правоохоронних органів; недостатня професійна підготовка, слабка матеріально-технічна оснащеність правоохоронних органів); 7) законодавчі (недоліки й прогалини в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві) тощо.

У підрозділі 2.3 *«Органи прокуратури в системі суб'єктів запобігання злочинності у сфері службової діяльності»* визначено особливості основних організаційно-правових заходів запобігання службовій злочинності. Запропоновано авторський підхід до вдосконалення системи запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, а саме запровадження дієвого механізму прокурорського реагування під час досудового розслідування кримінальних правопорушень та за його результатами, зокрема запровадження такого засобу реагування, як подання про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального

правопорушення у сфері службової діяльності, обов'язкового відсторонення від посади службової особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення.

Також визнано доцільними заходами запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності такі: підвищення рівня матеріального забезпечення службових осіб; запровадження обов'язкової аналітичної діяльності відповідних осіб, органів державної влади, підприємств, установ, організацій. Удосконалено наукову позицію щодо особливостей участі органів прокуратури України в запобіганні злочинам у сфері службової діяльності, збереження досвіду й традицій професійних зв'язків різних суб'єктів щодо запобігання службовій злочинності.

Розділ 3 «Основні засади діяльності органів прокуратури в запобіганні службовій злочинності» містить два підрозділи.

У підрозділі 3.1 *«Стратегія державної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності»* запропоновано авторський підхід до формування державної політики із запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, зокрема, визначено концептуальні засади запобігання органами прокуратури службовій злочинності на загальному, спеціальному та індивідуальному рівнях. Наголошено на необхідності формування в українському суспільстві культури викриття кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Зроблено акцент на низькому відсоткові участі фізичних осіб як заявників і викривачів щодо кримінальних правопорушень, вчинених службовими та посадовими особами порівняно із західними країнами. Вказано на необхідність запровадження пропаганди й агітації користі викриття службової корупції та корупціонерів, членів їх сімей, що пов'язані з корупційними вчинками.

Зазначено, що державна політика щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності повинна передбачати санкції щодо бізнесу та активів членів сімей корупціонерів, які пов'язані з корупційними схемами, із застосуванням механізмів міжнародного реагування в разі необхідності. Вказано на суттєві недоліки кримінального закону, які не дозволяють на практиці ефективно боротися зі службовою злочинністю, зокрема в кримінальних правопорушеннях підслідних Національному антикорупційному бюро та Державному бюро розслідувань. Вказано на норми кримінального процесуального законодавства, які нівелюють зусилля прокуратури, правоохоронних органів щодо боротьби з корупційною злочинністю.

Досліджено питання негативного впливу на процес запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності таких процесуальних рішень, як зміна обвинувачення в суді, повідомлення про підозру в новій редакції щодо вчинення більш м'якого кримінального

правопорушення, перекваліфікація правопорушення й співвідношення цих процесуальних дій з принципом права «*nemo debet bis puniri pro uno delicto*».

У підрозділі 3.2 «*Запобігання окремим видам кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності*» розкрито способи запобігання отриманню неправомірної вигоди, зловживанню владою або службовим становищем, перевищенню влади або службового становища, незаконному збагаченню та недостовірному декларуванню, службовому підробленню. Визначено комплекс загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності в цілому по Україні та в Дніпропетровському регіоні. Проаналізовано методи профілактики службової злочинності, які застосовуються в Україні. Обов'язковою є кібернетизація правоохоронної системи та органів державної влади. Наголошено на факторах, що ускладнюють прогнозування цього виду кримінальних правопорушень, зокрема такому, як викривлення даних різних правоохоронних органів і державних установ, органів місцевого самоврядування внаслідок штучного завищення або заниження показників. Шляхом виходу з такої ситуації може стати створення єдиної бази та аналітичної системи, яка дозволить виявляти невідповідності, помилки й факти умисного викривлення даних. Така система повинна мати запобіжники, а саме програмні комплекси логічного контролю, які мінімізують викривлення статистичних показників і дозволять виявити випадки укриття протиправної поведінки. Підтримано позицію щодо створення окремих аналітичних підрозділів у системі органів державної влади, місцевого самоврядування, при Офісі Генерального прокурора, у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, при Верховному Суді, НАЗК, які займатимуться виключно аналітичною діяльністю.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в запобіганні службовій злочинності та визначенні особливостей діяльності органів прокуратури як суб'єктів запобігання цьому виду кримінальних правопорушень. Одержані результати надали змогу сформулювати низку висновків і пропозицій, які мають теоретичне й практичне значення.

1. Загальним об'єктом кримінально-правової охорони у сфері службової діяльності визначено суспільні відносини, які регулюють нормальну службу, посадову, публічну та професійну діяльність у всіх гілках влади, між громадянами у відносинах з органами державної влади та на підприємствах незалежно від їхньої організаційно-правової форми. Спеціальним об'єктом кримінально-правової охорони є конкретний, специфічний вид службової діяльності, конкретна категорія посад у владній

вертикалі, група чиновників тощо. Інтереси служби, громадянина, людини від посягань суб'єктів кримінальних правопорушень у сфері службової й професійної діяльності, осіб, що надають публічні послуги, є найбільш поширеними в кримінальному законі об'єктами кримінально-правової охорони.

2. Встановлено, що вітчизняна правова традиція криміналізації посягань на службову діяльність ґрунтується на різноманітному історичному досвіді правової регламентації кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової діяльності державних утворень, що існували на території сучасної України та суміжних країн, починаючи з часів Київської Русі, Запорізької Січі, Польсько-Литовського князівства, Російської Імперії та колишнього СРС.

Провідну роль у координації зусиль правоохоронних органів у напрямі боротьби за правове суспільство відіграють органи прокуратури. Принципи, цілі створення та головні завдання яких були спрямовані на боротьбу із службовою (посадовою) злочинністю в усіх її проявах, на стримування свавілля чиновників різних рівнів. Саме прокуратура історично була створена для нагляду за чиновницьким апаратом як протипага їх свавілля при здійсненні владних повноважень та забезпечення законності в діяльності всієї системи державної влади.

В аспекті об'єкта та предмета дослідження визнано негативною сучасну практику криміналізації й декриміналізації окремих суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності, втілену в ст. 364, ст. 364-1, ст. 365, ст. 366-1, ст. 367, ст. 365-2, ст. 368-2 КК України.

3. Визначено підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності. Так, підставами є кримінологічні, соціологічні, економічні, соціально-психологічні, військово-політичні, міжнародно-правові, статистично-аналітичні, законодавчого визначення нового об'єкта кримінально правової охорони. Основними принципами визначено: безпрогальності норми, співмірності наслідків криміналізації, кримінально-політичної доцільності, конституційності, ефективності, повноти складу кримінального правопорушення, правової визначеності, співмірності покарання.

4. Обґрунтовано доцільність запозичення позитивного досвіду запобігання службовим злочинам, у тому числі й корупційним, окремих країн, які перебувають на вершині міжнародних рейтингів боротьби з корупцією, маючи при цьому розвинуту економіку та найефективніший державний апарат, таких як США, Великобританія, Франція, Японія, Швеція, Німеччина тощо. Перелік кримінальних правопорушень, вказаний законодавцем у примітці до ст. 45 КК України, є вибіркоvim та не відповідає вимогам міжнародних конвенцій, ратифікованих Верховною Радою України. У зв'язку із чим запропоновано ряд змін до Кримінального кодексу України,

Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про прокуратуру», спрямованих на посилення відповідальності за службові кримінальні правопорушення й недопущення випадків укриття службової злочинності.

5. Диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності, які згруповано таким чином: 1) історичні; 2) територіальні; 3) соціально-демографічні; 4) економічні; 5) соціально-психологічні; 6) організаційно-правові; 7) законодавчі.

Запропоновано підходи до визначення критеріїв оцінювання ефективності діяльності щодо запобігання службовим злочинам: 1) організаційно-управлінське забезпечення превентивної діяльності; 2) якісний склад та коло повноважень залучених осіб; 3) мета превентивного впливу; 4) ступінь досягнення мети превентивного впливу щодо запобігання службовій злочинності; 5) пріоритетність засобів і методів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності; 6) стійкість отриманого запланованого результату та ставлення суспільства до результатів превентивної діяльності щодо запобігання службовій злочинності.

6. Розрив між кількістю облікованих кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та повідомлень про підозру особам, що їх вчинили, різниця між сумами відшкодованих збитків і розмірами фактично заподіяної такими кримінальними правопорушеннями шкоди визнаються індикаторами неефективності роботи органів кримінальної юстиції у сфері запобігання й протидії корупції. Кількість кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, маючи певні незначні коливання, залишається стабільно високою, таким же високим є й рівень їх латентності. Причинами цієї ситуації є укриття правоохоронними органами тяжких і особливо тяжких службових корупційних злочинів, навмисне викривлення та приховування дійсного кримінологічного стану цієї категорії кримінальних правопорушень. Показовим у вказаних вище статистичних аналізах є те, що самі суб'єкти запобігання службовій злочинності: правоохоронні органи, суд, самі громадяни, які мають виступати викривачами суб'єктів службових злочинів, – є у відсотковому відношенні найбільш корумпованими й мають найнижчий рейтинг довіри суспільства.

7. Суспільна значущість діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності зумовлена потребами економіки та громадянського суспільства, необхідністю зміцнення авторитету й престижу всіх гілок влади. Зазначено, що законодавство України (Закон України «Про прокуратуру», КК та КПК) потребує вдосконалення та змін, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності як суб'єкта, що здійснює координуючу функцію, та наглядового органу на всіх етапах кримінального

судочинства. Визначено, що особливість участі органів прокуратури України в запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності (в умовах реформаційних процесів) полягає в збереженні досвіду й традицій професійних зв'язків різних суб'єктів щодо запобігання службовій злочинності.

8. Запропоновано авторський підхід до формування державної політики із запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, зокрема, наголошено на необхідності формування в українському суспільстві культури викриття кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, зроблено акцент на низькому відсоткові участі фізичних осіб як заявників і викривачів щодо кримінальних правопорушень, вчинених службовими та посадовими особами порівняно із західними країнами.

9. Визначено основні організаційно-процесуальні заходи в діяльності прокуратури щодо запобігання службовій злочинності. Запропоновано запровадити дієвий механізм прокурорського реагування під час та за результатами досудового розслідування кримінальних правопорушень. Обґрунтовано, що створення цілісної системи спеціальних заходів запобігання органами прокуратури службовій злочинності неможливе без нормативно-правового забезпечення запобіжної діяльності в цьому напрямі, тому доцільними є розробка й прийняття відповідних галузевих наказів Генерального прокурора України, внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», Кримінального процесуального кодексу України в частині визначення альтернативної підслідності саме кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Науменко Ю. О. Поняття службових та посадових злочинів. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2011. № 2 (7). С. 136–140.
2. Науменко Ю. О. Історичний генезис органів прокуратури. *Держава і право. Юридичні і політичні науки* : зб. наук. пр. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. Спецвипуск. С. 21–27.
3. Науменко Ю. О. Розвиток кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності в радянську добу (1918–1960 рр.). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 115–119.

4. Науменко Ю. О. Деякі кримінально-правові аспекти кваліфікації злочину, передбаченого ст. 364 Кримінального кодексу України, в контексті законодавчих змін. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 196–199.

5. Науменко Ю. О. Еволюція кримінально-правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*. 2016. Вип. 5. С. 154–157.

6. Науменко Ю. О. Детермінація злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з корупцією: порівняльний кримінологічно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. Вип. 5. С. 134–142.

Стаття в зарубіжному виданні

7. Науменко Ю. О. Проблемні питання кримінологічного дослідження злочинів в умовах дії Кримінального процесуального кодексу України. *Wpływ badań naukowych: Zbiór raportów naukowych* (28.04.2013–30.04.2013). Bydgoszcz ; Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. С. 41–45.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації та засвідчують обов'язкову апробацію матеріалів дисертації

Матеріали конференцій

8. Науменко Ю. О. Поняття злочинів у сфері корупції. Шляхи вдосконалення. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, 28 жовтня 2011 р.). Одеса : Фенікс, 2011. С. 203–206.

9. Науменко Ю. О. Проблемні питання кримінологічного обліку злочинів. *Становлення та розвиток юридичної освіти у Національному авіаційному університеті* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки. Київ : Комп'ютерпрес, 2013. С. 238–241.

10. Науменко Ю. О. Питання кримінальної відповідальності юридичної особи, шляхи вирішення. *Юридична наука і практика: виклики часу* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2015. Т. II. С. 85–87.

АНОТАЦІЯ

Науменко Ю. О. Діяльність органів прокуратури щодо запобігання злочинам у сфері службової діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2021.

Дисертація присвячена комплексному науковому дослідженню кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності в Україні та ролі органів прокуратури в запобіганні їм, за результатами якого надано кримінологічну характеристику кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та визначено основні способи й напрями, принципи запобігання вказаним кримінальним правопорушенням органами прокуратури України.

Проведено аналіз положень кожного розділу Кримінального кодексу України щодо норм, що охороняють інтереси служби. Продемонстровано тенденції службової злочинності в її генезисі. Запропоновано авторський підхід до формування державної політики із запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності. Диференційовано криміногенні чинники, що детермінують злочинність у сфері службової діяльності.

Запропоновано запровадити дієві механізми заходів прокурорського реагування під час та за результатами досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Розкрито службову діяльність як об'єкт кримінологічного дослідження. Визначено підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності.

Сформульовано критичне ставлення до визначення поняття «кримінальне правопорушення у сфері корупції», запропоновано розширити список таких правопорушень. Розкрито способи запобігання злочинам щодо отримання неправомірної вигоди, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службового становища, у сфері незаконного збагачення та декларування, у сфері службового підроблення. Визначено комплекс спеціальних і загальносоціальних заходів запобігання злочинам у сфері службової діяльності. Проаналізовано стан, динаміку, структуру й інші показники злочинності в цілому по Україні та в Дніпропетровському регіоні. Проаналізовано методи профілактики службової злочинності, які застосовують в Україні, та запропоновано декілька авторських методів.

Ключові слова: службова діяльність, запобігання, кримінологічна характеристика, покарання за злочин, заходи детермінації, службова особа.

АННОТАЦИЯ

Науменко Ю. А. Деятельность органов прокуратуры по предотвращению преступлений в сфере служебной деятельности. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Классический приватный университет, Запорожье, 2021.

Диссертация посвящена комплексному научному исследованию уголовных преступлений в сфере служебной деятельности в Украине и роли органов прокуратуры в их предотвращении, по результатам которого предоставлена криминологическая характеристика уголовным правонарушениям в сфере служебной деятельности и определены основные способы и направления, принципы предотвращения указанных уголовных правонарушений органами прокуратуры Украины.

Проведен анализ положений каждого раздела Уголовного кодекса Украины относительно норм, охраняющих интересы службы. Продемонстрированы тенденции служебной преступности в ее генезисе. Предложен авторский подход к формированию государственной политики по предупреждению уголовных правонарушений в сфере служебной деятельности. Дифференцированы криминогенные факторы, детерминирующие преступность в сфере служебной деятельности.

Изучена и сравнена эффективность материальных и процессуальных норм стран, находящихся на вершине международных рейтингов по борьбе с коррупцией, имеющих развитую экономику и эффективный государственный аппарат. Предложено ввести действенные механизмы мер прокурорского реагирования во время и по результатам досудебного расследования уголовных преступлений в сфере служебной деятельности. Раскрыта служебная деятельность как объект криминологического исследования. Предложено внести изменения в действующее законодательство для совершенствования процесса предотвращения служебной преступности. Определены основания и принципы криминализации общественно опасных деяний в сфере служебной деятельности.

Сформулировано авторское определение объектов уголовно-правовой охраны уголовных преступлений в сфере служебной деятельности. Поставлена под сомнение целесообразность отделения уголовных преступлений в сфере служебной деятельности от уголовных правонарушений в сфере профессиональной деятельности и деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг как в криминологическом смысле, так и в смысле определения понятия «должностное лицо», определения наказаний за указанные группы преступлений. Проанализирован

уровень общественной опасности преступлений в сфере служебной, профессиональной деятельности, предоставления публичных услуг.

Сформулировано критическое отношение к определению понятия «уголовное преступление в сфере коррупции», предложено расширить список таких правонарушений. Определены основные группы уголовных преступлений в сфере служебной деятельности, их криминологические характеристики. Раскрыты способы предупреждения отдельных групп преступлений, таких как: получение неправомерной выгоды, злоупотребление властью или служебным положением, превышение власти или служебного положения, в сфере незаконного обогащения и декларирования в сфере служебного подлога. Определен комплекс общесоциальных мер предупреждения преступлений в сфере служебной деятельности. Проанализированы состояние, динамика, структура и другие показатели преступности в целом по Украине и в Днепропетровском регионе; методы профилактики служебной преступности, которые применяются в Украине, и предложено несколько авторских методов.

Ключевые слова: служебная деятельность, предупреждение, криминологическая характеристика, наказание за преступление, меры детерминации, должностное лицо.

SUMMARY

Naumenko Yu. O. Activity of prosecutor's office bodies on prevention of crimes in the sphere of official activity. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Classical Private University, Zaporozhye, 2021.

The dissertation is devoted to the complex scientific research of criminal offenses in the sphere of official activity in Ukraine and the role of prosecutor's bodies in their prevention, based on the results of which

An analysis of the provisions of each section of the Criminal Code of Ukraine on the rules that protect the interests of the service. The tendencies of official crime in its genesis are demonstrated. The author's approach to the formation of state policy for the prevention of criminal offenses in the field of official activity is proposed. Differentiated criminogenic factors that determine crime in the field of official activity.

It is proposed to introduce effective mechanisms of prosecutorial response measures during and based on the results of pre-trial investigation of criminal offenses in the field of official activity. Official activity as an object of criminological research is revealed. The grounds and principles of criminalization of socially dangerous acts in the sphere of official activity are determined.

A critical attitude to the definition of the concept of criminal offense in the field of corruption is formulated, it is proposed to expand the list of such offenses. Ways to prevent crimes of gain, abuse of power or official position, abuse of power or official position, in the field of illicit enrichment and declaration, in the field of official forgery are revealed. A set of general social measures to prevent crimes in the sphere of official activity has been determined; the state, dynamics, structure and other indicators of crime in general in Ukraine and in the Dnipropetrovsk region are analyzed;. methods of prevention of official crime are analyzed, which are used in Ukraine and several author's methods are offered.

Key words: official activity, prevention, criminological characteristic, punishment for crime, measures of determination, official.

НАУМЕНКО ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ
ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ
У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Підписано до друку 24.03.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк ризографний. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 14-2021АБ.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008